

el-MÜNTEKÂ

dedir (Tarih, nr. 134 M). *el-Müntekâ*, Mehmet Bulut tarafından Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim üyeliği tezi olarak neşre hazırlanmış (İzmir 1981), daha sonra da yayımlanmıştır (İzmir 2000-2001).

BİBLİYOGRAFYA :

Nüreddin es-Sâbüni, *el-Müntekâ*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2426, tür.yer.; a.mlf., *el-Kifâye*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2271, vr. 45^b; a.mlf., *Mâtürîdiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1991, s. 27-32; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 643, 657; II, 262; *İzâhu'l-meknûn*, II, 363; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 189; Muhammed Aruçi, *Nüreddin eş-Şâbüni ve ârâ'ühü'l-kelâmiyye min Kitâbihi'l-Kifâye fi'l-hidâye* (yüksek lisans tezi, 1406/1986), Câmîatü'l-Kâhire Külliyyetü dâri'l-ülüm, I, 19-25, 59-61.

MEHMET BULUT

MÜNYETÜ'İ-MUSALLÎ

(منية المصلى)

Sedidüddin el-Kâşgarî'nin

(ö. 705/1305)

namaza dair eseri.

Hanefî mezhebinin hâkim olduğu Horasan ve Mâverâünnehir'de, temel Arapça eğitimi aldıktan sonra İslâmî ilimleri tahsil edecek talebelere giriş metni olmak üzere Ebû'l-Leys es-Semerkindî'nin *Mukaddimetü's-sâlatı* gibi temizlik, abdest ve namaza dair hükümleri basit bir dille anlatan eserler okutuluyordu. Mâverâünnehir'de Hanefî fikhını öğrendikten sonra Mekke'de on dört yıl ikamet eden ve ardından Yemen'e yerleşen Kâşgarî'nin kaleme aldığı *Münyetü'l-muşallî ve ğunyetü'l-mübtedî*, kısa sürede Hanefî coğrafyasında İslâmî ilimleri tahsile yönelenlere okutulan giriş metni haline gelmiştir. Ardından Şâfiî mezhebine intisap eden Kâşgarî, *Münyetü'l-muşallî*'de Ebû Hanîfe ve talebelerinin görüşlerini ana hatlarıyla verdikten sonra Hanefî fakihlerinin beş asır boyunca bu görüşler çerçevesinde geliştirdikleri hükümleri ve döneminin sık karşılaşılan problemlerini maddeler halinde basit bir dille ve VII. (XIII.) yüzyılın Hanefî terminolojisini kullanarak aktarmıştır. Kâşgarî'nin, eserin mukaddimesinde yararlandığını belirttiği kaynakların VI. (XII.) yüzyıldan VII. (XIII.) yüzyılın ortasına kadar geçen zaman diliminde yaşamış Mâverâünnehirli Hanefî fakihlerine ait olması, *Münyetü'l-muşallî*'nin yazıldığı dönemin katkı ve tercihlerini yansıttığını göstermesi açısından manidardır. Müellif tarafından kaynak olarak kullanıldığı anlaşılır, fakat eserin mukaddimesinde zikredilmeyen kitapların birçoğu ise IV-VI. (X-XII.) yüzyıllar arasında kaleme alınmış "ne-

vâzil" çalışmalarıdır. Ele aldığı hükümlerin delillerine nâdiren yer veren *Münyetü'l-muşallî*'nin Hanefî mezhep birikimini yansıtırma hususunda bazı eksiklik ve hatalarının olduğu görülmektedir. Muhtemelen bir kısmı, eserin telifinde Muhtâr b. Mahmûd ez-Zâhidî'nin *Ğınyetü'l-Münye li-tetmîmi'l-ğunye* adlı rivayet zaafıyla meşhur kitabından faydalanılmasından kaynaklanan bu hata ve eksikliklere kitabı şerh eden İbn Emîru Hâc ve İbrâhim el-Halebî tarafından işaret edilmiştir (meselâ bk. *Ğunyetü'l-mütemellî*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1135, vr. 41^a, 66^a). IX. (XV.) yüzyıl gibi telifinden nisbeten kısa bir süre sonra nüshaları arasında dikkate değer farklılıklar görülen *Münyetü'l-muşallî*'ye (meselâ bk. İbn Emîru Hâc, vr. 9^a; İbrâhim el-Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî*, vr. 2^{a-b}) gramer ve üslûp açısından da eleştiriler yöneltilmiştir.

Hanefî çevrelerince *Münyetü'l-muşallî*'ye gösterilen ilgi, X. (XVI.) yüzyılda İbrâhim el-Halebî'nin *Halebî şâĝir* olarak tanınan *Muhtaşaru Ğunyeti'l-mütemellî*'sine yönelmiş ve Şürûnbülâlî'nin *Nürü'l-izâh*'ının yaygınlaşmasıyla birlikte bu eserin din eğitimi müfredatındaki hâkimiyeti azalmıştır. Bununla birlikte *Münyetü'l-muşallî*'nin, baş tarafına kitapta geçen bazı Arapça kelimelerin Türkçe karşılıklarını içeren alfabetik bir lugatçe eklenerek ve "Rüşdiye mektepleri için tab' olunmuştur" kaydı konularak 1277 (1861) tarihinde basılmış olması o dönemde Osmanlılar'da hâlâ yerini koruduğunu göstermektedir. Hanefî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerde mevcut birçok kütüphanede binlerce yazması bulunan *Münyetü'l-muşallî* başta İstanbul olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde defalarca basılmıştır (İstanbul 1265, 1277, 1285, 1831, 1902, 1907; Delhi 1337; Lahor 1870; Bombay 1302, 1303; Kazan 1889; Leknev 1315; Di- maşk 1423/2002).

Şerhleri, Hâşiyeleri, Tercümelere ve Hak- kındaki Diğer Çalışmalar. 1. İbn Emîru Hâc, *Ğalbetü'l-mücellî ve buĝyetü'l-mübtedî fi şerhi Münyeti'l-muşallî ve ğunyeti'l-mübtedî*. Eserle ilgili bilinen ilk şerhtir. *Münyetü'l-muşallî*'nin düzensizliğinden ve İslâmî ilimlere yeni başlayanlara yönelik olarak kaleme alınmasına rağmen bu seviyedeki kişilerin işine yaramayacak bilgiler ihtiva etmesinden yakınan şârih, geniş pasajlara ayırıp işlediği eserin ibarelerini lugavî tahlillere tâbi tutma amacı gütmekte, müellifin gerek ifadelerini gerekse tercihlerini eleştirip eserdeki bilgileri öncelikle Hanefî literatüründeki yeri

ve değeri açısından ele almaktadır. Metnin doğrudan kapsamına dahil olmayan hususlar hakkında kendi görüş ve değerlendirmeleri için her bölümde "tevcih" adıyla alt başlıklar açan İbn Emîru Hâc, bir yandan Kâşgarî'nin ele aldığı görüşlerin delillerini serdederken öte yandan mezhep için- deki farklı görüşleri incelemektedir. Eserin çeşitli kütüphanelerde çok sayıda yazma nüshası mevcuttur (*DİA*, XIX, 477). 2. İbrâhim el-Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî fi şerhi Münyeti'l-muşallî ve ğunyeti'l-mübtedî*. *Halebî kebîr* olarak tanınmıştır (Leknev 1222, 1323; İstanbul 1253, 1256, 1295, 1300, 1325; Lahor 1310, 1314). Nâfile namaz türleri, kazâ namazı ve cenaze gibi *Münyetü'l-muşallî*'nin ele aldığı konu başlıklarını da işleyen *Halebî kebîr* Kâşgarî'nin verdiği bilgileri delillendirmekte, delil olarak getirdiği hadislerin sened ve metinlerini tartışmakta ve diğer mezheplerin, özellikle de Şâfiî mezhebinin görüşleriyle mukayese etmektedir. *Ğalbetü'l-mücellî*'ye göre lugavî tahlille- re geniş yer veren *Halebî kebîr* bu amaçla metni daha küçük pasajlara ayırmakta ve *Münyetü'l-muşallî*'deki önermeleri daha açık bir üslûpla ve maddeler halinde yeniden ifade etmeye çalışmaktadır. Gerekle *Ğalbetü'l-mücellî* gerekse *Ğunyetü'l-mütemellî* Hanefî mezhebinin hâkim olduğu bölgelerdeki yerleşik uygulamaları, bid'atları ve mezhep telakkilerini ele aldıkları konular çerçevesinde işlemeleri açısından önemli birer kaynaktır. 3. İbrâhim el-Halebî, *Muhtaşaru Ğunyeti'l-mütemellî*. Halebî, *Ğunyetü'l-mütemellî* ile İslâmî ilimlerin tahsilinde henüz başlangıç seviyesinde olan talebelere yönelik bir şerh hazırlamayı hedeflese de meydana getirdiği eser bu seviyelere göre anlaşılması zor ve hacimli olduğu için çalışmasını ihtisar ederek *Halebî şâĝir* diye tanınan bu kitabı kaleme almıştır (İstanbul 1242, 1268, 1286, 1309, 1312, 1316, 1317, 1320; Lahor 1889). *Halebî kebîr*'deki uzun bölüm girişlerine ve diğer mezheplerin görüşlerinin tartışıldığı paragraflara *Halebî şâĝir*'de yer vermeyen müellif, ihtisar çalışmasında talebelerin ihtiyaçlarını gözeterek dil tahlillerini kısmen bırakmış ve uzun cümlelerdeki anlamayı güçleştiren unsurları çıkarmıştır. *Halebî şâĝir* hacim, muhteva ve üslûp açısından hedef aldığı seviyeye uygun bir metin olmasının yanı sıra, bilhassa hükümlerin naslarla delillendirilmesi gibi *Münyetü'l-muşallî*'de bulunmayan birçok özelliğinden dolayı kısa sürede hem bu eserden hem *Halebî kebîr*'den daha çok tanınan ve okutulan bir

kitap olmuştur. Her iki eser de meselâ abdest sırasında su ibriğinin nereye konulması gerektiği gibi (*Ğunyeti'l-mütemelli*, vr. 17^b; *Halebî şağîr*, s. 11) bir kısmı gelenek, estetik kabuller ve görgü kuralları kapsamına giren çok geniş bir âdâb çerçevesi çizerek Osmanlı toplumundaki temizlik ve namazla ilgili hemen her türlü vâkıa ve davranışı nitelemeye çalışan metinlerdir. Özellikle *Halebî şağîr*, Osmanlı toplumunda eğitim görmüş kişilerin çok büyük bir kısmının okuduğu bir eser olmasından dolayı ilmiyal kültürünün temel kaynaklarından birini teşkil etmiştir. İbrâhîm Babadâğî'nin çalışması *Halebî şağîr*'in Türkçe tercümelemleri arasında en çok tanınmış ve yayımlanmış olanıdır (İstanbul 1255, 1260, 1264, 1275, 1278, 1286, 1291, 1299, 1301, 1307, 1314, 1315, 1316, 1341; Kazan 1860). Ali b. İbrâhîm b. Mestân'ın *Halebî şağîr* tercümesi ise *Münyetü'l-muşallî*'deki zayıf görüşleri ayıklaması, *Halebî kebir*'deki bazı bilgileri eklemesi ve eserin son kısmını özetleyerek çevirmesiyle dikkat çekmektedir (Süleymaniye Ktp., Yazma Başılar, nr. 1969). *Güzelhisârî'nin Hilyetü'n-nâcî alâ Ğunyeti'l-mütemelli* adlı hâşiyesi *Halebî şağîr* hâşiyelerinin arasında en tanınmış olanıdır (İstanbul 1231, 1244, 1250, 1251, 1256, 1262, 1269, 1277, 1287, 1289, 1293, 1295, 1299, 1306, 1308, 1322; Bulak 1251). *Halebî şağîr*, İslâmî ilimler eğitiminin ilk basamaklarından birini teşkil ettiği için bu eserin birkaç satırlık mukaddimesi kullanılmak suretiyle talebelere İslâm ilim geleneğinin bazı karakteristikleri ve özellikle besmele, hamdele, salvele ile eserlere başlamanın anlamı ve bu ifadelerin tahlilleri öğretilmeye çalışılmıştır. Saçaklızâde (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1103, vr. 1^a-2^b), Adalı Şeyh Mustafa (Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi, nr. 389, vr. 142^b-143^a), Akkirmânî (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1615, vr. 21^b-26^a), Reşîdüddin Ahmed en-Nevâşî (Süleymaniye Ktp., Antalya-Teke-lioğlu, nr. 843, vr. 31^b-34^a), İsmâil b. Muhammed el-Eyvânî (Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah Efendi, nr. 389, vr. 141^a-142^a), Hüseyin es-Sâdâtî (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6337) gibi müellifler tarafından *Risâle (Şerh, Hâşiyeye) 'alâ dibâceti'l-Halebî* adlarıyla kaleme alınan bu eserlerin *Halebî şağîr* tedrisi geleneğinde önemli bir yere sahip olduğu anlaşıl-maktadır. Öte yandan *Halebî şağîr* üzerine yalnızca bu eserde geçen kelimeleri kapsayan *Halebî Lugatı* gibi (Süleymaniye Ktp., Antalya-Tekelioğlu, nr. 843, vr.

41^b-53^b) şerh ve hâşiyeye türünden farklı çalışmalar da gerçekleştirilmiştir. 4. Nüreddin Muhammed b. Muhammed el-Bedî' eş-Şîrvânî, *Muhtaşaru Münyeti'l-muşallî*. Şîrvânî, *Münyetü'l-muşallî*'yi Kâşğarî'nin ifade ve üslûbundan kısmen bağımsız bir şekilde kısalttıktan sonra *Şerhu Muhtaşari'l-Münyeti'l-muşallî* adıyla şerhetmiştir (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 443). Sultan IV. Mehmed'e ithaf edilen bu şerh de Kâşğarî'nin yer verdiği bazı görüşlerin Hanefî mezhebinde müftâ bih olmadığını vurgulamaktadır (meselâ bk. vr. 67^a). 5. Muhammed b. Ahmed Edirnevî, *Zuhru'n-necât fi tercümeti'l-Münyeti'l-musallî* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 178). *Münyetü'l-muşallî*'nin Türkçe çevirisi olmakla beraber bazı yerlerde Türkçe şerh olarak nitelendirilebilecek açıklamaları ihtiva etmektedir. Yine IV. Mehmed'e ithaf edilen tercüme 1074'te (1663) tamamlanmıştır. 6. Muhammed b. Ali Erzurûmî, *Tercüme-i Münyetü'l-musallî* (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 175). Aslında bir satır altı tercümesi olup daha sonra müstensihler tarafından satır altlarındaki Türkçe karşılıklar satıra yerleştirilip asıl metin paranteze alınmak suretiyle bir tercüme metni meydana getirilmiştir. Ayrıca *Münyetü'l-muşallî* metnini soru-cevap şekline dönüştüren çalışmalar gibi (*Mesâ'ilü Münyeti'l-muşallî fi'l-fıkh*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb Mustafa Efendi, nr. 402) bu eserin tedrisinde yardımcı olacak çeşitli kitaplar kaleme alınmıştır.

Hasan Ege tarafından, Ali Yektâ b. Mehmed Sâlih'in hâşiyesiyle beraber basılan metin esas alınarak *Münyetü'l-muşallî* ve *Halebî şağîr* bir arada tercüme edilmiştir (İstanbul 1970, 1982). *Münyetü'l-muşallî*'yi tahkik eden Abdülkerîm Hamza (Dimaşk 2002) eserdeki ifade bozukluklarını düzeltmiş, İbn Emîru Hâc ve Halebî şerhlerinin yanı sıra bu esere sık sık müracaat eden İbn Âbidîn'in *Hâşiyeye*'sinden de yararlanarak Hanefî literatürü açısından muhtevadaki farklılık, eksiklik ve hataları göstermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâşğarî, *Münyetü'l-muşallî* (nşr. Abdülkerîm Hamza), Dimaşk 1423/2002; Fâsî, *el-İkdü's-semin*, I, 317, 318; İbn Emîru Hâc, *Halbetü'l-mücellî ve buğyetü'l-mühtedi fi şerhi Münyeti'l-muşallî*, Süleymaniye Ktp., Yusuf Ağa, nr. 225; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 236; İbrâhîm b. Muhammed el-Halebî, *Ğunyeti'l-mütemelli*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 1135; a.mlf., *Halebî şağîr*, İstanbul 1309, tür.yer.; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1886; Muhammed b. Ahmed Edirnevî, *Zuhru'n-necât fi tercümeti Münyeti'l-musallî*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 178, vr. 2^b; Nüreddin

eş-Şîrvânî, *Şerhu Muhtaşari Münyeti'l-muşallî*, Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, nr. 443, vr. 67^a; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1541; Brockelmann, *GAL*, I, 478; *Suppl.*, I, 659; *İzahu'l-meknûn*, I, 210; II, 86; Zirikî, *el-A'lâm*, VII, 261; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 249, 250; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 71-72, 100, 115; M. Habîb el-Hîle, *et-Târîh ve'l-mü'errihûn bi-Mekke*, Mekke 1994, s. 59; Saffet Köse, "İbn Emîru Hâc", *DİA*, XIX, 477.

HÜSEYİN KAYAPINAR

MÜNZİR

(bk. İNZÂR).

MÜNZİR b. AMR

(المنذر بن عمرو)

Münzir b. Amr b. Huneys el-Ensârî
el-Hazrecî es-Sâidî
(ö. 4/625)

Bi'rîmaüne'de şehid düşen sahâbi.

Medine'deki ilk müslümanlardan olup Hazrec kabilesine mensuptur. Annesi Hind bint Münzir, Hubâb b. Münzir'in kız kardeşidir. Annesiyle kız kardeşleri Mendûs ve Selmâ da müslüman olmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir. Münzir, İslâm'dan evvel okumayazma bilen nâdir şahsiyetlerden biriydi. İkinci Akabe Biatı'ndan önce müslüman oldu ve ensardan yetmiş kişiyle beraber İkinci Akabe Biatı'na katıldı. Hz. Peygamber'in on iki temsilcisinden (nakib) biri olup Sa'd b. Ubâde ile birlikte Benî Sâide'nin nakibi idiler. Münzir'in İslâmiyet'i kabulünden sonra Sa'd b. Ubâde ve Ebû Dücâne ile beraber Benî Sâide'nin putlarını kırduğu rivayet edilir. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettiğinde devesi Benî Sâide kabilesinin mahallesine gelince Münzir onu karşıladı ve kendi yanlarında kalmasını istedi, ancak Resûlullah devesinin çökeceği yerde ikamet edeceğini söyledi.

Vâkıdî'nin rivayetine göre Hz. Peygamber bir muhâcir ile bir ensârî kardeş ilân ederken Münzir b. Amr ile Tuleyb b. Umeyr'i, İbn İshak'a göre ise onunla Ebû Zer el-Gîfârî'yi kardeş yapmıştır (muâhât). Vâkıdî ise Resûl-i Ekrem'in bunu Bedir'den önce yaptığını, mirasla ilgili âyetler inince muâhâtın ortadan kalktığını, Ebû Zerr'in müslüman olduktan sonra Medine'den ayrılıp memleketine gittiğini, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının ardından Medine'ye geldiğini ileri sürerek onun Ebû Zer'le kardeş ilân edilmesine dair rivayetin doğru olmadığını belirtir. Münzir b. Amr, hicretin 1. yılı Ramazan ayı başında